

УДК 338.242

Ірина МАТВІЙЧУК

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Резюме. Важкопрогнозованість та зростаюча непередбачуваність подальших напрямків та варіантів розвитку світу зумовлюють необхідність поглибленого вивчення та детального аналізу всього комплексу концептуальних змін, що відбуваються сьогодні в рамках світового економічного простору. Варто відзначити появу кардинально нових тенденцій, що спостерігаються на сьогоднішні у світі в рамках визначення перспектив подальшого світогосподарського розвитку. Внаслідок цього сьогодні як ніколи гостро постає проблема вибору шляхів і форм його майбутнього існування. В свою чергу, актуальні тенденції подальшого розвитку світогосподарського простору визначають нові вимоги, що висуваються до систем забезпечення економічної безпеки на всіх рівнях, у тому числі до умов і факторів інституціонального забезпечення. У зв'язку з цим постає можливим здійснення поглибленого аналізу інституціоналізації управлінської діяльності в процесі забезпечення економічної безпеки держави в глобальному середовищі.

Ключові слова: виклики розвитку, економічна безпека, інститути, інституціоналізація, управління.

Iryna MATVIJCHUK

INSTITUTIONALIZATION OF ADMINISTRATIVE ACTIVITY IN THE PROCESS OF ENSURING STATE ECONOMIC SECURITY

Summary. In the conditions of prompt transformation of current development trends of the world economy the ability to protect the national economy from the negative influence of external and internal threats on a global scale defines the level of competitiveness of domestic goods and services, and also determines the general direction of the social and economic development. As a result, in this aspect on the first plan there is a concept of economic security of the state, the relevance of definition of its role in formation of conditions and factors of stable and effective functioning of economic system increases. The difficult forecasting and growing unpredictability of the further directions and options of the world development determine the necessity of profound studying and the detailed analysis of the complex of conceptual changes that are happening in the world economic space. It should be noted that the emergence of cardinally new tendencies are observed today in the world within the definition of prospects of further world economic development. Consequently nowadays the problem of a choice of ways and forms of its future existence more than ever is particularly acute. In turn, the current trends of further development of the world economic space define the new requirements imposed to the systems of providing the economic security at all levels, including to conditions and factors of institutional providing. In this regard the implementation of the profound analysis of institutionalization of administrative activity in the process of providing economic security of the state in the global environment becomes possible.

Key words: challenges of development, economic security, institutions, institutionalization, management.

Постановка проблеми. Наявність системних протиріч у всіх сферах розвитку вітчизняної економічної системи, а також дестабілізуючі наслідки світової фінансової кризи здійснюють значний вплив на формування нової, стійкої та збалансованої політики, забезпечення національної економічної безпеки, що визначає роль нашої держави в глобалізованому світі відповідно до її геостратегічного положення, економічного, соціального, ресурсного та трудового потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками питання управління та забезпечення економічної безпеки держави набуло актуальності. Дослідженням окремих теоретико-методологічних та прикладних аспектів забезпечення економічної безпеки держави присвячені роботи провідних вітчизняних та зарубіжних науковців В. Амітана, В. Геєця, С.Глазьева, В. Сенчагова, Я. Жаліло та ін.

Не зважаючи на наявність значної кількості наукових робіт з даної проблематики, критичний огляд наукових напрацювань доводить, що окремі аспекти даного напрямку досліджень залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, потребує подальшого методологічного обґрунтування та поглибленого вивчення питання інституціоналізації управлінської діяльності в процесі забезпечення економічної безпеки держави.

Метою статті є комплексний аналіз інституціоналізації управлінської діяльності в процесі забезпечення економічної безпеки держави в умовах посилення інтеграційних та глобалізаційних процесів у планетарному масштабі.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах посткризового стану функціонування вітчизняної економіки важливим постає перегляд існуючих теоретичних та практичних засад ефективного використання методів, способів, інструментів, напрямків та механізмів забезпечення економічної безпеки України. В даному аспекті необхідним є вироблення й обґрунтування таких теоретичних положень та отримання таких висновків, які б були адекватні сучасним викликам розвитку глобальної економіки, задля нейтралізації їх негативного впливу на економічну безпеку нашої держави.

При цьому, на думку автора, вплив вищезазначених викликів на економічну безпеку України проявляється найгостріше в умовах відсутності цілеспрямованої та скоординованої державної політики в напрямку ефективного управління економічною безпекою та соціально-економічними процесами в рамках реалізації перспективних стратегій безпечної та збалансованого розвитку країни. Внаслідок цього в сучасному світі все більше набирають актуальності задачі модернізації системи державного управління у сфері забезпечення економічної безпеки та вироблення оптимальних моделей і механізмів управління економікою в цілому. Однак на сьогоднішні універсальних моделей, адекватних для використання всіма державами світу, не існує. У зв'язку з цим перед кожною окремою країною постає необхідність вироблення власної моделі державного управління економічними процесами, яка б була адекватна для застосування в межах конкретної національної економіки на певному історичному етапі розвитку. Це, в свою чергу, вимагає детального вивчення та поглибленого аналізу національного та світового досвіду побудови й упровадження зазначених вище моделей у сучасних мінливих умовах розвитку. На нашу думку, саме з урахуванням такого досвіду доцільно здійснювати конструювання якісно нової, вдосконаленої моделі державного регулювання економічними процесами в державі з метою створення та гарантування оптимальних умов для довготривалого та збалансованого соціально-економічного розвитку.

Зауважимо, що зростаюча увага інститутів державної влади до даного питання, на нашу думку, дозволить прискорити процес розроблення й упровадження оптимальних моделей підвищення ефективності діючих на сьогоднішні механізмів державного управління у сфері забезпечення економічної безпеки в коротко- та довгостроковій перспективі. Однак варто враховувати, що відсутність системного підходу при проектуванні зазначених вище механізмів може призвести до виникнення ряду проблем під час їх практичної реалізації.

Отже, в рамках дослідження доцільним є здійснення поглибленого аналізу інституціоналізації управлінської діяльності в процесі забезпечення економічної безпеки держави. При цьому варто враховувати, що в даному аспекті саме інститути державної влади здатні сприяти стримуванню або поширенню актуальних глобалізаційних викликів розвитку економічної безпеки держави, прискорюючи або, навпаки, гальмуючи інтеграційні процеси національної економіки у світовий економічний простір.

У сучасних умовах поширення глобалізаційних явищ та процесів інституціональні трансформації й модифікації на національному, міжнародному та глобальному рівнях викликають об'єктивну необхідність пошуку оптимальних, адекватних сучасним умовам інструментів адаптації, координації, організації та модернізації системи державного управління економічною безпекою. Фактично, відбувається прогресивна інституціоналізація управління економічною безпекою держави в умовах чітко визначених напрямків та пріоритетів розвитку. Таким чином, інституціональний простір, у межах якого відбувається процес здійснення управлінського впливу на економічну безпеку держави, перебуває в постійній динаміці, адаптуючись до численних змін інституціонального середовища.

Визначаючи концептуальні засади сучасних трансформаційних процесів у сфері забезпечення економічної безпеки держави, зазначимо, що їх основним підґрунтям, на думку автора, виступає цілісна та певним чином упорядкована сукупність структурних, функціональних, організаційних та інших інституціональних змін прогресивного характеру. Результатом здійснення низки таких змін виступає створення цілого комплексу соціально-економічних інститутів, адекватних сучасним інституціональним умовам глобального розвитку.

Таким чином, процес інституціоналізації управлінської діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки держави носить комплексний характер, включаючи економічні,

організаційно-функціональні та правові аспекти трансформації інституціонального середовища функціонування складних економічних систем. При цьому кожен пріоритетний напрямок вдосконалення такої діяльності розглядається з позиції системно-ситуаційного підходу в якості окремої складової цілісного інституціонального механізму, яка успішно інтегрується в комплексну програму вдосконалення управління економічною безпекою держави в цілому. Отже, в даному аспекті інституційно-економічний механізм модернізації постає одним із можливих шляхів комплексної трансформації системи управління економічною безпекою держави в умовах глобалізації. Проте варто враховувати, що будь-які зміни в інституційному середовищі забезпечення економічної безпеки держави повинні супроводжуватися детальним аналізом можливих наслідків упровадження таких змін у майбутньому.

Значимо, що забезпечення економічної безпеки держави є перспективним стратегічним завданням для кожного учасника міжнародних економічних відносин. Конкретні заходи в цьому напрямку, на нашу думку, повинні бути спрямовані на гарантування життєво важливих національних економічних інтересів держави, суспільства та окремого громадянина. У зв'язку з цим управлінська діяльність із забезпечення економічної безпеки безпосередньо пов'язана з конкретними уявленнями щодо напрямів подальшого соціального та економічного розвитку держави, а також вибору оптимальної моделі здійснення перспективних трансформаційних змін.

Таким чином, у даному аспекті доцільно визначити перспективні сценарії та варіанти розвитку сучасного світогосподарського простору. На основі проведеного дослідження вищезазначених сценаріїв постає можливим здійснення поглибленого об'єктивного аналізу основних тенденцій світового розвитку, які, в свою чергу, висувають кардинально нові вимоги до систем економічної безпеки різних рівнів, тим самим зумовлюючи конкретні напрями вдосконалення економічної безпеки держави.

Отже, перейдемо до першого етапу дослідження – аналізу можливих сценаріїв та варіантів розвитку сучасного світогосподарського простору в найближчій перспективі. За результатами поглибленого аналізу наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців з даної проблематики, а також згідно з даними Національної ради з розвідки США, представлених у доповіді «Глобальні тенденції 2030. Альтернативні світи» («Global Trends 2030: Alternative Worlds») [1, с.17–19], найвірогіднішими сценаріями подальшого світогосподарського розвитку є наступні.

Альтернативний світ №1. «Затихлі двигуни» («Stalled engines») – один із негативних сценаріїв, за яким ризик міждержавних конфліктів значно зростає. Однак навіть за наявності значної кількості таких конфліктів, у які можуть бути залучені основні світові актори, ймовірність поширення глобального протистояння планетарного масштабу виключається. Ймовірнішим є прагнення крупних регіональних акторів втрутитися у конфлікт з метою його вирішення. В рамках даного сценарію розвитку провідними світовими гравцями залишатимуться США та країни Європи, які будуть зацікавлені насамперед у вирішенні власних проблем та не стануть підтримувати світове лідерство. Глобальне економічне зростання буде відбуватися вкрай нестабільно, спостерігатиметься період тривалої стагнації у світовій економіці і спад у процесах глобалізації.

Альтернативний світ №2. «Злиття» («Fusion») – найоптимістичніший сценарій, в рамках якого відбувається активна взаємодія провідних країн світу у вирішенні економічних і геополітичних проблем. Внаслідок цього прогнозуються крупні позитивні зрушення у міжнародних відносинах, у тому числі активізація міжнародного співробітництва в напрямку нейтралізації дестабілізуючого впливу сучасних викликів розвитку світової економіки. Зростаюче партнерство основних світових гравців прискорить реформу міжнародних інститутів, які стануть більш відкритими та прозорими.

Альтернативний світ №3. «Джин із пляшки» («Gini out-of-the-bottle») – негативний сценарій, згідно з яким у світі домінуватимуть нерівності різної природи, характеру та сфери прояву, що, в свою чергу, призведе до зростання політичного та економічного напруження. Серед країн виділятимуться явні лідери та аутсайтери. США залишаться провідним гравцем на світовій арені, перш за все через свою енергетичну незалежність. Економічні показники в розвинених країнах та країнах, що розвиваються, виявлятимуть досить незначне зростання.

Відзначатиметься посилення антагоністичних тенденцій та зростання потенціалу глобальних конфліктів.

Альтернативний світ №4. «Світ без держави» («Nonstate World») – сценарій, згідно з яким недержавні актори братимуть на себе ініціативу у вирішенні глобальних проблем. Це – транснаціональні корпорації, неурядові організації, академічні утворення, глобальні міста та інші владні структури (наприклад, органи муніципальної влади мегаполісів). Національні держави не зникнуть, однак по всьому світу все частіше виникатимуть «гібридні» коаліції державних і недержавних суб'єктів, на які й покладатиметься вирішення тих чи інших глобальних завдань. Офіційні інститути, що не адаптувалися до більш широкого розподілу владних повноважень, будуть функціонувати менш успішно. Транснаціональні корпорації, компанії високих технологій, наукові групи, неурядові організації та інші співтовариства, які діятимуть поза межами національних кордонів та являтимуться частиною мережевих структур, будуть активно розвиватися у новому гіперглобалізованому світі. Та все ж світ ставатиме більш стабільним та соціально організованим [1, с.17–19].

Таким чином, детально проаналізувавши можливі сценарії подальшого розвитку світогосподарського простору, дійшли висновку, що у світі сьогодні як ніколи гостро постає проблема вибору шляхів і форм його майбутнього існування. Прогнозуються як позитивні, так і негативні варіанти, які часом є антагоністичними за своєю природою. А тому, на нашу думку, основним завданням, що стоїть на сьогоднішні перед світовим співтовариством, є недопущення розвитку подій таким чином, який призвів би до реалізації найбільш песимістичного сценарію.

На наступному етапі дослідження доцільно проаналізувати найактуальніші тенденції, що спостерігаються на сьогоднішні у світі й можуть призвести до реалізації того чи іншого сценарію, а також дослідити їх вплив на перспективи розвитку вітчизняного економічного простору.

Отже, відповідно до вищевикладених сценаріїв, серед основних тенденцій подальшого розвитку світу можна виділити такі:

- активне нарощування темпів розвитку економіки Китаю, Індії, Росії поруч зі збереженням світового лідерства США та країнами Європи;
- нарощування темпів зростання світової економіки, внаслідок чого можна прогнозувати подальше розшарування країн світу за рівнем життя та доходів громадян;
- значне зростання потреб у паливно-енергетичних та мінеральних ресурсах на планетарному рівні внаслідок стрімкого розвитку країн БРІКС [2, с.3]. Іншими словами, в найближчому майбутньому прогнозується ресурсний та енергетичний дефіцит, наслідком чого може стати посилення конкуренції на енергетичному ринку вже не виробників, а споживачів таких ресурсів;
- поширення глобальної демографічної кризи, що в найближчій перспективі призведе до значного старіння населення, зменшення трудових ресурсів.

Отже, економічний розвиток України найближчими роками, на думку авторів, буде формуватися під впливом таких факторів:

- на геополітичній арені наша держава буде відчувати значний вплив з боку Російської федерації, Європейського Союзу та США;
- значною мірою активізується розвиток перспективних напрямів наукових досліджень (зокрема в напрямку пошуку альтернативних джерел енергії), які в подальшому будуть носити міждисциплінарний характер та спиратимуться на новітні інноваційні технології;
- проведення зазначених вище досліджень вимагатиме реалізації цілеспрямованої та скоординованої державної політики у відповідних сферах, а також значної фінансової підтримки даних напрямів досліджень з боку органів державної влади;

– основним завданням у напрямку реалізації наукових досліджень стане створення необхідної інституціональної бази та інфраструктурної основи для розвитку перспективних технологій [2, с.9];

– продовжиться активна трансформація цілого комплексу інститутів державної влади та громадянського суспільства, включаючи інститути забезпечення економічної безпеки.

Таким чином, у результаті здійснення детального аналізу можливих сценаріїв світогосподарського розвитку на найближчу перспективу, тенденцій та факторів, що визначатимуть можливість їх реалізації, автори вважають за доцільне запропонувати такі варіанти економічного розвитку України.

Варіант 1. Консервативний. Збереження наявного ресурсного, виробничого, трудового потенціалу без проведення кардинальних трансформацій та змін. У рамках даного варіанту основна увага приділяється стійкому та збалансованому перспективному розвитку, досягненню стабільності та добробуту у суспільстві. Реалізація даного сценарію не потребує значних затрат та кардинальних змін, у тому числі й у системі управління. Однак при цьому прогнозованими наслідками його реалізації можуть стати відставання в розвитку від провідних країн світу, загрозлива залежність від передових закордонних технологій, стрімка втрата позицій на міжнародній арені [3, с.189].

Варіант 2. Інтеграційний. Прискорення інтеграції у світовий економічний простір у рамках орієнтації на провідні західні моделі розвитку. В рамках даного варіанту прогнозується стрімке подолання відставання від провідних країн світу, зокрема шляхом упровадження та розвитку пріоритетних науково-технологічних напрямів досліджень. Головною перевагою даного сценарію є наявність апробованих раніше провідними світовими країнами моделей розвитку, а також можливість залучення необхідних фінансових ресурсів для реалізації даних моделей через відповідні міжнародні проекти. Однак, поруч з цим зберігається загрозлива фінансова, технологічна залежність від інших країн світу.

Варіант 3. Ризиковий. Обрання власної моделі подальшого розвитку з орієнтацією на поглиблення інтеграції у світовий економічний простір та зміцненням позицій на міжнародній арені. В рамках даного варіанту відбувається розвиток пріоритетних напрямків модернізації економіки. Метою такого розвитку постає зміцнення позицій на світових ринках унаслідок поглиблення спеціалізації науково-технологічних досліджень, активізації зусиль на розвитку пріоритетних галузей та регіонів. При цьому основу даного варіанту розвитку складає комплексний багатовимірний механізм трансформації, який передбачає послідовне та структуроване стимулювання реформ у різних галузях та сферах діяльності при одночасній модифікації існуючого інституціонального середовища задля досягнення стійкого та збалансованого економічного зростання. Однак, основним недоліком реалізації даної стратегічного варіанту постає високий ризик непрогнозованості та неапробованості моделі такого розвитку.

Висновки. У найближчій перспективі згідно з розглянутими сценаріями розвитку світу вплив глобалізаційних та інтеграційних процесів на національні економіки дедалі посилюватиметься. У зв'язку з цим ефективна протидія, мінімізація дестабілізуючого впливу та усунення наслідків сучасних викликів розвитку світової економіки на економіку нашої держави повинні стати ключовим імперативом проведення кардинальної реформи інституціонального забезпечення економічної безпеки України.

Conclusions. Summing up the results of the conducted research, it is possible to conclude that in the short term according to the considered scenarios of the world development the influence of globalization and integration processes on national economies will amplify continuously. In this regard effective counteraction, minimization of destabilizing influence and elimination of consequences of actual challenges of development of world economy on economy of our state should become a key imperative of carrying out the cardinal reform of institutional providing of the economic security of Ukraine.

Використана література

1. Global Trends 2030: Alternative Worlds - Report of the National Intelligence Council's 2030 Project Based on Consultations With Nongovernmental Experts Around the World [Electronic Resource] // Government Printing

- Office (GPO), Pittsburgh, PA. – Mode of access: <http://www.dni.gov/index.php/about/organization/national-intelligence-council-global-trends>. – Title from the screen.
2. Хлобистов, С.В. Глобальні виклики до сталого розвитку України: погляд у 2020 рік [Електронний ресурс] / С.В. Хлобистов, Л.В. Жарова // Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. – Режим доступу: http://www.academia.edu/2945042/_2020. – Назва. з екрана.
 3. Шевцов, А.І. Майбутнє людства необхідно спланувати: глобальні загрози і довгострокова стратегія розвитку України [Текст] / А.І. Шевцов // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 1(2). – С.187–193.